

סקירה – דו"ח אודות האנטישמיות בשנת 2016 מרכז קנטור, אוניברסיטת תל-אביב, 2017

מגמות והתפתחויות באנטישמיות בעולם בשנת 2016

הקדמה.

מסמך זה מתבסס על עבודתו השוטפת של צוות מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה בימינו, ועל דו"חות ונתונים ששלחו לנו אנשי הקשר שלנו, מכמה עשרות ארצות. הם מהווים מעין רשת שהוקמה והתבססה במשך למעלה מעשרים שנות פעילות של הצוות באוניברסיטת תל אביב. מרכז קנטור, ומאגר המידע על שם משה קנטור, הם הגוף היחיד, בארץ ובעולם, שעוקב ברציפות במשך שנים כה רבות אחרי האירועים האנטישמיים בעולם כולו; מנתח אותם לאורך הזמן על בסיס קריטריונים קבועים, המאפשרים השוואה רב שנתית; ומעמיד את הממצאים לרשות הרבים. למרות כול זאת אין אנו יכולים לומר כי בידנו כול הנתונים על ביטויי האנטישמיות בעולם, מפני שבארצות רבות המעקב אינו רצוף או שיטתי, ומפני שסקרים מצאו שרוב המקרים, בין אנטישמיים ובין גזעניים בכלל, אינם מדווחים לרשויות.

הנתונים והמידע שאנו מציגים כאן על האירועים האנטישמיים האלימים הם תוצאה של שיטת מעקב וניתוח שפותחה במרכז קנטור, לפי אמות מידה מסוימות: אירוע ייחשב לאנטישמי אם עמד מאחוריו מניע אנטישמי; אירוע שבו נפגעו מפעולתו של אדם אחד או קבוצה אחת כמה אנשים או מצבות, אנדרטות ורכוש פרטי וקהילתי, ייחשב לאירוע אחד; אין להגזים בחומרתם של אירועים, ומצד שני אין להקל בהם ראש. כתוצאה, ייתכנו הבדלים בין הנתונים שלנו לבין הנתונים שמוסרים גופי מעקב אחרים, וקהילות יהודיות בכללם. כאן המקום לציין שרוב גופי המעקב והקהילות מפרסמים מדי שנה נתונים הכוללים את כול סוגי האנטישמיות וביטוייה גם יחד, האלימים, המילוליים והחזותיים.

אנו ערים לצורך בהעמדת תמונה רחבה ומאוזנת, שכן אין להפריד את מצב האנטישמיות מן המצב הכללי במדינה או בחברה זו או אחרת. בבריטניה למשל, נמנו השנה כמה עשרות אלפים של פשעי שנאה, במעשה ובמלל, לעומת כמה מאות שבוצעו כלפי הקהילה היהודית, אך יש לזכור שקבוצות קיצוניות מתנגדות לנוכחותן של כול קבוצות המיעוטים שהן הגדירו כזרים ופועלות נגד כולן יחד: הביטוי למצב זה במחקר הוא GROUP BASED HOSTILITY. לפיכך אין אפשרות להבין מהי אנטישמיות ללא ידיעה מעמיקה של המצב הפוליטי, הכלכלי והחברתי בכול ארץ נתונה ובזירה הבינלאומית בכללה.

להלן כמה מן המגמות וההתפתחויות בשנת 2016:

א. האירועים האנטישמיים בשנת 2016 מצביעים על שתי מגמות סותרות המתקיימות במקביל: האחת היא המשך של מגמת ירידה במספר האירועים, וקודם כול האירועים האלימים, בכמה ארצות מרכזיות מבחינת מספר היהודים המתגורר בהן ומבחינת מעמדן הבינלאומי. והשנייה היא המשך העלייה, לעתים עלייה דרמטית, בהתבטאויות המילוליות והחזותיות בייחוד ברשתות החברתיות ובזמן הפגנות, הכוללות עלבונות, הצקות ואיומים, שאינם ניתנים לכימות במספרים. הרשתות עצמן מהוות במקורן מציאות וירטואלית, אך הן הפכו בהדרגה למציאות ממשית, והאינטרנט הוא הכלי העיקרי היום להפצת שנאה וגזענות, בביטויים פוגעניים וגסים, בלשון משולחת רסן. לפיכך, גם אם מספרי המקרים האלימים ירדו, התחושה הרווחת בקרב יהודים, בין יחידים ובין קבוצות או קהילות, היא קשה מאוד, וזה הנתון המדאיג ביותר.

מקרי האלימות האנטישמית ירדו ב-2016 ב-12% מ-410 ב-2015 ל-361 ב-2016, וזאת על פי הנתונים והקריטריונים של מרכז קנטור.

הירידה בכלל המקרים, אלימים ולא אלימים כאחד, כפי שהם מתפרסמים על ידי גופי מעקב וקהילות, ניכרת בעיקר בצרפת שבה הודיע לאחרונה שר הפנים ברנרד קזנב (CAZENEUVE) על ירידה בכלל האירועים האנטישמיים ב-61%, וירידה מקבילה של אירועים אנטי-מוסלמיים ב-52%. סקר של ה- CNCDH, הוועדה המייעצת הלאומית לענייני זכויות אדם בצרפת, מצא שלמרות החרדה מפני טרור מוסלמי, יש שיפור ביחס כלפי מוסלמים, ומכאן הירידה במספר האירועים האנטי-מוסלמיים. בבלגיה נרשמה ירידה של 60% בכלל המקרים. בבריטניה הייתה עלייה ב-11%, אך בתוכה נרשמה ירידה של 13% במקרים האלימים, ושל 11% במקרי ונדליזם. בגרמניה הצביעו מקורות רשמיים על ירידה מ-740 מקרים ב-2015 ל-644 ב-2016, אך גוף לא ממשלתי הגיע למספרים גבוהים יותר, בייחוד בברלין, שבה נרשמה עלייה של 16%. באוקראינה המספרים נמוכים כבר מזה שנים אחדות, וברוב ארצות העולם שלא צוינו כאן מספרי האירועים האלימים נעים בין 1 ל-10. היוצאת מן הכלל היחידה השנה היא אוסטרליה, שבה נרשמה עלייה בכלל המקרים ב-10%, ובכללה עלייה של 36% בוונדליזם ו-33% בהתקפת אנשים פנים אל פנים, אלא שמספרים אלה רווחו בה לפני 2015. בקמפוסים ברחבי ארה"ב, שברבים מהם שוררת אווירה אנטישמית קשה המנסה להיראות כאנטי-ציונות, נרשמה עלייה של 45% בכול צורות האנטישמיות, בייחוד בהצקות ועלבונות.

באשר לסיבותיה של הירידה, בייחוד באלימות, אפשר למנות קודם כול את הגברת אמצעי הביטחון השונים ונוכחותם של חיילים ושוטרים, להגנתה של האוכלוסייה בכלל. בצרפת הוצבו 10,000 חיילים לשמירה ברחובי הערים, בייחוד בפריז, ו-800 מבנים יהודיים מוגנים באופן קבוע. יש גם שינוי בדפוסי הפעולה של שירותי המודיעין, שהגבירו את מידת המעקב שלהם אחרי קבוצות קיצוניות בכלל ובמעברי הגבול בפרט, את הניסיון להגביל את חופש ההסתה ואת שיתוף הפעולה הבינלאומי ביניהם. מגמה זו ניכרת בייחוד אחרי ה-BREXIT, החלטתה של בריטניה לעזוב את האיחוד האירופי, והחמרת הפיקוח על גבולותיה. התקציבים להגנה על הקהילות היהודיות הוגדלו – בריטניה למשל, הקציבה 1.3 מיליון לירות שטרלינג למטרה זו. נוסף לכך, יהודים נמנעים יותר ויותר מלצאת למרחב הציבורי כשעליהם סימנים מזהים כמו כיפה, מגן דויד וכדומה. יתכן שהירידה, כפי שצוות מרכז קנטור מצביע עליה היא תוצאה של כול האמצעים האלה, והיא ניכרת בשימוש בנשק (10 מקרים לעומת 24 ב-2015), בהצתה (מקרה אחד לעומת 10 ב-2015), בהשחתת רכוש יהודי/ציבורי/קהילתי ופרטי ובתקיפת אנשים, בעוד שבתי עלמין ואנדרטות, שאינם מוגנים, ממשיכים להיפגע יותר: כ-100 בתי קברות חוללו בשנה שחלפה, כמו ב-2015, לעומת 27 תקיפות של בתי ספר ומרכזים קהילתיים (34 בשנת 2015). היו 107 התקפות של אנשים פנים אל פנים, מספר גבוה מאוד ונתון קשה ומדאיג, גם בהשוואה ל-2015 שבה היו 157 מקרים כאלה, ו-306 ב-2014. עם זאת, ולמרות כול המאמצים והאמצעים, סכינאות של יחידים, זאבים בודדים, כפי שהם מכונים היום, שכירת משאיות וייצור בקבוקי מולוטוב בבתי פרטיים אינם צפויים מראש וכמעט בלתי אפשרי למנוע אותם.

כמו כן, הגל שמנה כמיליון ורבע פליטים שזרמו לאירופה ב-2015, רובם מוסלמים מן המזרח התיכון, אפריקה ואפגניסטן, הסיט את תשומת לבם של אנשי הימין הקיצוני, הן בשטח והן ברשתות החברתיות, מן הקהילות היהודיות אל האיום שגל זה מהווה, לדעתם. ב-2016 היה מספר הפליטים שהגיעו לאירופה נמוך אך במעט, כך שבשתי השנים הגיעו, לפי נתוני האיחוד האירופי, כשניים וחצי מיליון פליטים, רובם לגרמניה (1.7 מיליון), והפחד מפני השפעתם של גלי המהגרים על החברה והכלכלה בעינו עומד, וביטוי רווח, "IMMIGRATION RESISTANCE", מעיד עליו. במקביל קיים חשש גובר מפני תאי טרור שמקורם בחוגים איסלמיסטיים קיצוניים הקיימים באירופה עוד לפני הגעתו של גל הפליטים, והם פעילים או ממתניים לשעת כושר, ומפני קיצוניים נוספים שדאע"ש אימנה ושלחה חזרה לארצות המוצא. בין הנתפסים לטרור ישנם בני דור שני ושלישי למהגרים, שכבר נולדו באירופה, והם מעורים בה, אך הם רוצים לנקום את

נקמת העוול שנעשה, לדעתם, לדור הראשון. המעקב אחרי קבוצות ותנועות רדיקליות הביא אף הוא להפחתה באלימות כלפי יהודים.

בשנת 2016, כמו ב-2015, שגם בה חלה ירידה חדה במספר האירועים האלימים, לא התרחש עימות בין ישראל לשכנותיה מצפון או מדרום. עם זאת, יותר ויותר ביטויים אנטי-ציוניים, האשמות והשמצות מובעים בטונים ובלשון אנטישמיים חריפים. סקר באוניברסיטת בילפלד בגרמניה מצא שכרבע מן האוכלוסייה הגרמנית מתבטא באופן אנטישמי כאשר מדובר בישראל.

עוד סיבה אפשרית לירידה במספר האירועים האלימים היא, שאותו החשש הגובר והולך באירופה מפני טרור נוסף, פתח אולי פתח להזדהות או לפחות להבעת אהדה לקהילות היהודיות ולישראל, ומותר אולי לקוות להתייחסות שונה לטרור אותו חווים יהודים וישראלים בעשורים האחרונים. ואכן נראה שבשנתיים האחרונות התהדקו מגעים בין יהודים לנוצרים, הן במישור הקהילתי- חברתי והן במישור הדתי- תיאולוגי, ושמספר המפגשים והפעילויות על רקע זה גדל באופן ניכר. נוסף לכך, היחסים בין מוסלמים לנוצרים הם העומדים היום על הפרק, ובמקרים רבים נוצרים תקפו מוסלמים, העלו באש מרכזי מהגרים וחיללו בתי קברות ואף מסגדים. סקר נוסף העלה שבגרמניה גדל פי שלושה מספר ההתקפות על אתרים מוסלמים בשנה האחרונה לעומת הקודמת: כ-3000 לעומת כ-1000, ועלייה במספרם של אירועים אלה נרשמה בארצות נוספות. סקר יסודי של חברת PEW, שניתח 11,500 שאלונים בעשר ארצות אירופיות בקיץ 2016, מצא של-50% מן הנשאלים יש גישות שליליות במיוחד כלפי צוענים ומוסלמים, וזה בהשוואה לממוצע של 16% כלפי יהודים. מחברי הסקר סיכמו: "גישות שליליות כלפי יהודים רווחות הרבה פחות". כמובן שיש הבדלים בין הגישות בארצות השונות ובהונגריה, פולין ובייחוד ביוון, המצב גרוע יותר מאשר בבריטניה, צרפת וגרמניה, שבכל אחת מהן הצביע הסקר על פחות מ-10% בעלי דעות שליליות כלפי יהודים.

לסיכומה של נקודה זו, של ירידה במספר האירועים האלימים, יש לומר שב-2016 לא אירע מקרה רצח ממניעים אנטישמיים, ויהודים נהרגו יחד עם לא יהודים, במקרים מרובי נפגעים כפי שקרה בשנה הקודמת בתיאטרון הצרפתי בטקלן (BATACLAN), או כשמשאיות שעטו לתוך קהל חוגגים בניס ובברלין. בשנים שלפניה אופי האירועים האלה השתנה והם הפכו להיות ברוטליים ורבי- נפגעים, בייחוד כשהם היוו חלק מפעולות טרור, כפי ראינו בפריז, בריסל, קופנהגן, ניס וברלין. לאכזריות ולאלימות היה מאז ומתמיד כוח משיכה מסוים, והן מציעות טעם של סכנה ושל התנהגות אנטי-ממסדית, שהרשתות החברתיות מטפחות ומפיצות. אמנם כבר נאמר כאן שהרשתות הן מציאות מדומה, ומהוות אמצעי להעברת מסרים ולא הסיבה להיווצרותם, אך הן הפכו למציאות של היום, בראש ובראשונה עבור הצעירים. ואכן חלק ממי שנעצרו על ידי רשויות החוק התבררו כבני נוער חוליגנים שקיבלו השראה מן הרשתות, משועממים וחסרי ערכים וכיוון, וסקר של ה- Europol מצא שחלקם בעלי עבר פלילי, ומרגישים שהם בשולי החברה. וחלקם, כאמור, בני דור שני ושלישי המעורים בלב החברה.

ברשתות, השיח הופך להיות יותר ויותר מאיים, ברוטלי ואלים, והוא מחרף את המצב הקיים במציאות, מנפח אותו עשרות מונים, והופך אותו לנחלת הרבים תוך זמן מינימלי. לפיכך חלק גדל והולך של עבודת המעקב שלנו ושל גופים אחרים אחרי המתרחש מתקיים ברשתות ולא רק בשטח, ומשקף שנהא כלפי יהודים ומיעוטים אחרים, וחשיבותה של עבודה זו גדלה והולכת. לפיכך אין סתירה בין תוצאות הסקר של ה-PEW לבין הממצאים המדאיגים ביחס לנעשה ברשתות: סקר זה נערך בקרב אוכלוסייה מקומית כללית, ללא שיוך אידיאולוגי, בעוד שהרשתות משקפות פעילים מן הימין והשמאל הקיצוניים, מן האסלאם הרדיקלי, ומקיצונים עצמאיים מכול קצווי הקשת הפוליטית. לפי סקר של הקונגרס היהודי העולמי הועלה מסר אנטישמי לרשת כול 83

שניות בעולם בכלל בשנת 2016, רובם המכריע בטוויטר. המסרים הוגדרו כאנטישמיים לפי הגדרת העבודה של האנטישמיות, שאומצה על ידי ה-IHRA, הברית הבינלאומית לשימור זיכרון השואה.

ב. השפעת גלי המהגרים והתחזקות הימין הקיצוני.

נראה לפי שעה לפחות שהמהגרים החדשים לא העלו את רף האנטישמיות על ידי פעולות שהם יזמו, גם אם הגיעו ממקומות שבהם תעמולה אנטי יהודית קשה יכלה להפוך לחלק מהשקפת עולמם. המהגרים החדשים עסוקים במציאת אמצעי קיום, רכישת שפה והתמצאות בסביבה ובתרבות חדשות עבורם. מקורם של האירועים האנטישמיים ממשיך להיות החוגים הרדיקליים של המהגרים המוסלמים הקודמים, וחוגי ימין קיצוני. העלייה באירועים אנטישמיים ב-16% בברלין, למשל, אינה משויכת לפליטים, למרות שרוב ההתקפות על אנשים מבוצעות על ידי מוסלמים, ואילו חילולי בתי קברות ואנדרטות נעשים ככול הנראה על ידי אנשי ימין קיצוני וחוליגנים למיניהם. אלימות של השמאל הקיצוני נשארה נמוכה כמו בשנים קודמות. ואולם נוכחותם של המהגרים יש לה השפעה עקיפה, מפני שהתחזקות הימין הקיצוני אינה מלווה בהכרח בהתבטאויות אנטישמיות גלויות חריפות יותר מאשר קודם לכן, אלא שהן נאמרות בתוך הקשר של שנאת זרים ושונים פופוליסטית כללית גוברת, שיש בה פוטנציאל קבוע להפוך גם לאנטישמית. הקשר זה, היוצר אווירה של שנאה לכול המיעוטים והזרים, הוא מקור לדאגה בחוגים ליברליים בארצות אירופה, החוששים לעתידם של הערכים הדמוקרטיים, וזה במקביל לדאגה בחוגים אלה עקב התחזקותן של מפלגות הימין הקיצוני. ככול שמשבר הפליטים גובר, או לפחות ממשיך, כך גובר השיח האלים כלפי המהגרים וכך גם הפגיעה הממשית בהם ובקבוצות מיעוטים אחרות.

שינויים פוליטיים מכריעים, כמו ה-BREXIT, או כמו בחירתו של דונלד טראמפ לנשיא ארה"ב, גם הם אינם קשורים ישירות לאנטישמיות, אך הם העלו מחדש אל פני השטח קבוצות ויחידים בעלי הלכי רוח לאומניים, בדלניים ושונאי זרים ושונים, שחיכו להזדמנות. עם זאת לא ברור מה כוחן הממשי, ויתכן, כפי שמשקיפים טוענים, שדווקא החשש מפני השפעתם של ה-BREXIT ושל בחירתו של דונלד טראמפ, יביא דווקא למיתון בתמיכה הציבורית בימין הקיצוני.

האם אפשר לומר שאירופה הולכת ימינה? סקר שנעשה ממש לאחרונה ב-15 ארצות אירופיות, על ידי גוף מעקב באוסטריה, מבהיר שבניגוד למה שהיה מקובל לחשוב, לא הפחד מגלובליזציה ומאובדן יתרונות כלכלים הוא הגורם להצבעה עבור מפלגות הימין הפופוליסטי, אלא הגישה האישית כלפי שאלת ההגירה ואי אימון כלפי ממשלים קיימים. בגרמניה הבהיר דוברו של גוף מעקב אחר שאכן לא המהגרים גורמים לעלייתה של אנטישמיות גלויה בגרמניה, אלא תנועות ימין כמו פגידה (PEGIDA). ראשיהן של תנועות אלה, גם בשעה שהם עסוקים יותר ויותר במהגרים, משמיעים כאמור הצהרות אנטישמיות באופן תוכף והולך, בייחוד בכול הנוגע לאשמתם כביכול של יהודים בכך שמספר המהגרים הולך וגובר, או בשליטתם המדומה בכלכלה ובתקשורת לתועלתם בלבד. בגרמניה עולה גם כוחה של תנועת ה"אלטרנטיבה לגרמניה", ה-AFD, שקיבלה רבע מן הקולות בבחירות כלליות כבר מיד עם היווסדה לפני שנים ספורות, אך כמה חוקרים חשובים שניתחו את האנטישמיות הנוכחית בגרמניה הגיעו למסקנה שהאנטישמיות הייתה מושרשת בה עוד לפני הופעתן של תנועות אלה, ולא רק בשוליים אלא בקרב מעמדות הביניים.

בצרפת (החזית הלאומית), בהולנד (מפלגתו של חירט וילרדס), ביוון (השחר הזהוב), מפלגת יוביק בהונגריה, הדמוקרטים השבדים, מפלגת החירות באוסטריה – שהפסידה אומנם בבחירות לנשיאות, אבל בהפרש זעום, מפלגת העם האנטי-צוענית בסלובקיה,

ומפלגת ה"החוק והצדק", עליה נשענת הממשלה הנוכחית בפולין – כול אלה הגבירו את השפעתן לאחרונה, ונושאות עיניהן לשלטון. ונציגיהן של קבוצות ימניות מבולגריה, הרפובליקה הצ'כית, פינלנד, אירלנד, שוייץ ובריטניה הקימו מה שהם מכנים "קואליצית המבצר של אירופה" (Fortress Europe Coalition), רשת לאומנית המתנגדת לאיסלאם ולממשלות הקיימות. חלק ממנהיגיהן מנסים דווקא להתנער מאמירות אנטישמיות, כמו מרין לה-פן בצרפת, או להפריד בין יחס לישראל לבין יחס לאזרחיהן היהודים, ומצהירים שהם רואים בישראל בת ברית טבעית מול אויב משותף, האסלאם, אך זה לא מאהבת יעקוב או מדאגה לו: מנהיגי תנועות ומפלגות אלה ובשטח מצהירים כך, ואילו בשטח מתקיימת לרוב פעילות אנטישמית ענפה בדרגים עממיים ונמוכים יותר.

ג. תגובת הקהילות היהודיות.

הירידה במספר האירועים האלימים אינה מתבטאת בתחושת ביטחון גוברת בקרב הקהילות היהודיות. נהפוך הוא: נוכחותם של שוטרים וחיילים רבים, וחיזוקם של אמצעי שמירה שונים, מתקבלת כמובן בברכה, ככורח המציאות וכחלק מן המאבק הכללי בטרור, אבל היא תורמת להעלאת רף החרדה: אם יש צורך באמצעים כאלה, פרושו שיש סיבה לדאגה.

גם אם גל המהגרים, המגיע ברובו המכריע ממדינות בעלות מסורת אנטישמית ואידיאולוגיה פוליטית ותרבותית אנטי-ישראלית, אינו מקור, לפחות לפי שעה, לעלייה באנטישמיות, מביא יהודים, כיחידים וכקהילות, לחשיבה מחודשת על אפשרות הקיום היהודי ביבשת, ההופכת יותר ויותר לזירה מסוכנת; ומה גם שהירידה במספר האירועים האלימים אינה מפצה על העלייה המתמדת באנטישמיות המילולית והחזותית המכוערת ובאווירה העוינת הרוויה הצקות. מצד שני, כצאצאיו של לאום שידע מה פרוש להיות פליט, הקהילות חשות שמחובתן להושיט יד. כך מצאו עצמן הקהילות היהודיות בין הפטיש לסדן.

ד. הישגים במאבק נגד אנטישמיות.

למרות התמונה העגומה המצטיירת, של התעללות, איומים וגידופים אשר נמצאים בשפע ברשתות החברתיות, והתפשטותן של קבוצות קיצוניות, ניתן להצביע על התקדמות ומספר הישגים בשנת 2016, אשר יכולים להוות בסיס לתקווה.

- הגדרת העבודה של אנטישמיות

ההגדרה, תוצאה של מאמץ משותף של חוקרים וארגונים, ביוזמתו של "מרכז המעקב של האיחוד האירופי" (EUMC - European Union Monitoring Center), אשר אומצה בשנת 2005 ככלי מעשי לזיהוי אנטישמיות, ואנטישמיות תחת מעטה של אנטי-ציונות. ההגדרה הועלתה לאתר "הסוכנות לזכויות יסוד" (FRA - Fundamental Rights Agency) ונמחקה בפתאומיות בשנת 2013. מאז, יחידים ומוסדות השקיעו מאמצים להחזירה, והשנה מספר הישגים הביאו לשינוי במצב.

במאי 2016, אימצה "הברית הבינלאומית לזיכרון השואה" (IHRA - International Holocaust Remembrance Alliance), ארגון עצמאי שחברות בו 31 מדינות, את ההגדרה פה אחד. פרופ' דינה פורת השתתפה באופן פעיל הן בדיונים שקדמו להחלטה זו והן בניסוח הסופי. מאז, הועלתה המלצה במליאת כנס של אונסקו בפריז בנובמבר, לאמץ אותה; שאל האימוץ נדונה שבוע לאחר מכן על-ידי "הארגון לביטחון ולשיתוף פעולה באירופה" (OSCE) וכמעט אומצה – 56 מדינות הצביעו בעד, אולם רוסיה התנגדה

וההסכמה הדרושה פה אחד לא הושגה; ההגדרה אומצה בדצמבר על-ידי תרזה מיי, ראשת הממשלה של בריטניה, בנאום פומבי שלה, כאמצעי לאומי נגד אנטישמיות והיא כבר הפכה למנוף לעשייה: מספר אוניברסיטאות בבריטניה ביטלו את שבוע האפרטהייד בטענה כי הוא מנוגד להגדרה. הסנאט האמריקני אישר את "חוק המודעות לאנטישמיות" ככלי נגד האנטישמיות המשתוללת בקמפוסים. החוק מבוסס על הגדרת עבודה נוספת של אנטישמיות אשר אומצה קודם לכן על-ידי מחלקת המדינה. החלטת הסנאט גרמה למחלוקת סוערת היות וההגדרה הייתה תמיד מסמך בלתי מחייב מבחינה משפטית, ואילו הפיכתה לחלק מ חקיקה מנוגדת לכאורה לחופש הביטוי. ממשלת ישראל אימצה את ההגדרה במהלך ישיבה מיוחדת לציון יום השואה הבינלאומי בחודש ינואר האחרון.

תנועת ה"חרם, מניעת השקעות ועיצומים" (BDS) חוותה שורה של קשיים, אשר החלו כבר בשנת 2015: בגרמניה, מפלגתה של אנגלה מרקל הכריזה על התנועה כעל תנועה אנטישמית; בספרד, מחצית מכ-50 רשויות שתמכו בתנועה חזרו בהן; 14 מדינות בארצות-הברית חוקקו חוק נגד התנועה; אוניברסיטאות באיטליה ביטלו את שבוע האפרטהייד בטענה כי הוא מנוגד לחוקים נגד אפליה. בשוויץ, בצרפת ובגרמניה בוטלו תמיכות כספיות בתנועה. אף-על-פי-כן, תנועה זו הנה בעלת פוטנציאל הרסני, בייחוד בקמפוסים ברחבי ארצות-הברית ובקנדה, שם היא זוכה לתמיכתם של ארגוני זכויות אזרח, חוגי שמאל קיצוני ופעילים פרו-פלשתינאים.

המאמצים להסדיר ולהגביל את ביטויי השנאה ברשתות החברתיות באמצעות שיתוף פעולה עם השרתים הגדולים כמו גוגל, טוויטר, יוטיוב, מייקרוסופט ופייסבוק, החלו לשאת פרי. קטרין פון שנורבין, האחראית על תיאום המאבק באנטישמיות מטעם מועצת אירופה, הגיעה למספר הסכמים עם בעלי השרתים ומנהליהם בנוגע לאמצעים לזיהוי התבטאויות אנטישמיות והסרתן מן הרשת במהירות האפשרית, תוך 24 שעות. נציבת האיחוד האירופי ורה ז'ורובה (Věra Jourová) צעדה צעד נוסף וחייבה את השרתים הגדולים להסכים ל"קוד התנהגות קהילתית", לפיו הם חייבים לזהות ולהסיר מסרי שנאה במהירות האפשרית. ואולם עד כה הצליחו מעטים מהם בלבד לבצע את המשימה באופן חלקי והדרך עוד ארוכה.

מרכז קנטור פרסם שתי חוברות פרי עטן של עו"ד טליה נעמת וילנה פסינה: האחת עוסקת באמצעים החוקיים העכשוויים כנגד תנועת ה"חרם, מניעת השקעות ועיצומים", ואילו השנייה עוסקת באמצעים להגביל ולהסדיר אנטישמיות ברשת. שתי החוברות הפכו לכלי חשוב בתחומים הללו.

ולבסוף, מספר מנהיגים חשובים, החל באפיפיור, דרך אנגלה מרקל, תרזה מיי, וכלה באנטוניו גוטרש, יצאו בהצהרות חד-משמעיות באשר לצורך במיגור האנטישמיות, בהבינם היטב, כי האנטישמיות היא למעשה השתקפות של בעיות חברתיות ופוליטיות, ושגזענות ושנאת זרים הן אפילו לא הצד השני של אותו מטבע.

פרופ' דינה פורת וצוות מרכז קנטור